

methodological complex, highlighted its main structural components and purposes of use. The presence of electronic educational methodological complexes in teacher education, particularly in Chernihiv T. Shevchenko National Pedagogical University is analyzed. It is determined that a necessary condition for the direct inclusion of electronic teaching-methodological complexes in the educational process is to expand the access of students to the local computer system in higher educational institutions. One of the ways to solve this problem is to create electronic libraries at the universities, which would have expanded the possibilities of access to information.

At the present stage of society's development that is characterized by informatization and in connection with the necessity of improving the professional teachers' training, there is an urgent need for the creation and use of e-learning. Solving this problem is possible by introducing in the educational process of educational-methodological complexes with relevant academic disciplines that allow to optimize the process of becoming a competent teacher.

Key words: *e-learning, electronic educational methodological complex, innovative technologies, training of future primary school teachers, educational process, improvement, software, training.*

УДК 37.011.3-051:005.336.5:001.895

Л. О. Мільто

Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ВИЩИЙ РІВЕНЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Стаття присвячена теоретичному аналізу педагогічної майстерності та інноваційної педагогічної діяльності як вищому рівню професійної майстерності вчителя. Педагогічна майстерність розглядається як прояв найвищої форми активності особистості вчителя, що базується на гуманізмі й розкривається в ефективному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії в конкретній педагогічній ситуації, створенні вчителем індивідуального педагогічного стилю та власної професійної «Я-концепції» і тісно пов'язана з інноваційної діяльністю і творчістю вчителя.

Ключові слова: *педагогічна майстерність, педагогічна творчість, інновації, інноваційна педагогічна діяльність, готовність до інноваційної педагогічної діяльності.*

Постановка проблеми. Зростання ефективності навчально-виховного процесу в вищих навчальних педагогічних закладах передбачає інноваційний розвиток основ педагогічної майстерності студента, що включає формування готовності майбутнього вчителя до інноваційної педагогічної діяльності і є вищим рівнем його професійного розвитку.

Аналіз актуальних досліджень. Поняття «педагогічна майстерність» є складною нелінійною системою, що має свій науковий апарат, інтегруючи знання багатьох наукових дисциплін, а саме: психології, філософії, культурології, етики, педагогіки, педагогічної творчості та ін.

На сучасному етапі розвиток ідей педагогічної майстерності вчителя базується на психології творчості, що розглядає питання фізіологічних основ, етапів, механізмів процесу розвитку творчої особистості (Г. Альтшулер, Д. Богоявленська, Л. Виготський, О. Лук, В. Моляко, Я. Пономарьов, В. Рибалко та ін.); педагогічної акмеології, що вивчає проблеми професійного й особистісного розвитку людини, умови та шляхи досягнення людиною вершин професіоналізму (Н. Гузій, А. Деркач, Є. Климов, Н. Кузьміна, А. Маркова, С. Пожарський та ін.); питання педагогічної майстерності вчителя вивчаються у зв'язку з вимогами до професійного мислення вчителя (О. Абдулліна, О. Орлов, В. Слободчиков); педагогічної культури як невід'ємної складової педагогічної майстерності (Є. Бондаревська, В. Гриньова, М. Єрмоленко, І. Ісаєв, В. Міжеріков); педагогічної етики як естетичної складової педагогічної майстерності (Е. Гришин, І. Зязюн, Н. Мацуй, В. Наумчик, Г. Сагач, О. Сисоєва, І. Синиця, В. Чернокозова, І. Чернокозов та ін.); педагогічної творчості, де ведеться пошук ефективних педагогічних технологій розвитку творчої особистості вчителя (В. Андреев, І. Андріаді, Ю. Азаров, І. Дмитрик, В. Загвязінський, З. Курлянд, М. Лазарєв, О. Матюшкін, В. Омеляненко, М. Поташник, С. Сисоєва, А. Хуторський, Т. Шамова, В. Шубинський та ін.); педагогічної технології (Ю. Бабанський, В. Безпалько, Ю. Орлов, Н. Тализіна та ін.).

Метою статті є теоретичний аналіз педагогічної майстерності та інноваційної педагогічної діяльності як вищого рівня професійної майстерності вчителя.

Виклад основного матеріалу. Фундатор теорії педагогічної майстерності А. Макаренко пов'язував педагогічну майстерність учителя-вихователя з високим рівнем вихованості вчителя, його авторитетністю й моральними якостями, наявністю в нього чіткої педагогічної спрямованості, власного «кредо», глибоких професійних знань та вмінь, сильного характеру, діловитості, твердої волі, гуманного ставлення до дітей, у поєднанні вимогливості з повагою до вихованців.

А. Макаренко займав чітку позицію щодо формування педагогічної майстерності, заперечував вирішальне значення таланту в педагогічній професії. Висловлюючи думку про те, що це спеціальність, якої треба навчатися, педагог писав, що майстерність вихователя не є якимсь особливим мистецтвом, що вимагає таланту, але це спеціальність, якій потрібно навчати, як треба навчати лікаря його майстерності, як треба навчати музиканта [5].

У В. Сухомлинського, який розглядав педагогічну майстерність як єдність освіченості педагога й володіння педагогічною технікою, структура майстерності вчителя збагачується такими компонентами, як педагогічний оптимізм, характер духовного спілкування, широта емоційного діапазону вчителя, чуйність і лагідність до дитини. Розрізняючи специфіку майстерності навчання і виховання, педагог-новатор вважав неприпустимою думку про те, що вчити – це одне, а виховувати – щось інше. Мистецтво виховання, за В. Сухомлинським, є основою майстерності навчання, тому кожен учитель зобов'язаний бути насамперед вихователем. Отже, показником педагогічної майстерності, на його думку, є гуманістична спрямованість учителя, інтерес до іншої людини, вивчення самого себе й опанування педагогічною технікою.

І. Зязюн розглядає педагогічну майстерність учителя як високий рівень професіоналізму викладача і звертає увагу на те, що на рівні досягнення майстерності виникає особлива властивість професійної діяльності, виражена здатністю інтегруватися з професійним досвідом, науковою інформацією, перетворюючи її на засіб розв'язання професійних задач. «Майстерність – це особливий стан, який дає рівень професійної свободи вчителю, педагогу, вихователю, керівникові навчального закладу, визначаючи межі можливого і внутрішньо дозволеного в педагогічній реальності» [4, 405].

На думку І. Зязюна, зовнішньопедагогічна майстерність виявляється в успішному вирішенні різноманітних задач навчання, спрямованих на досягнення високих кінцевих результатів, а конкретні показники майстерності виявляються у високому рівні виконавства, якості праці, доцільних, адекватних педагогічним ситуаціям діях викладача, досягненні високих результатів навчання і виховання.

Полтавські автори трактують педагогічну майстерність у результативному та процесуальному аспектах як комплекс властивостей особистості вчителя, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі [7].

Слід підкреслити, що вчені визначають педагогічну майстерність як вищу творчу активність учителя, що обумовлюється результатами оволодіння знаннями, уміннями, навичками та раціональним використанням особистісного потенціалу індивідуальності вчителя. Особистісний фактор пов'язується не стільки з рівнем педагогічної майстерності, скільки з динамікою оволодіння нею, творчою самореалізацією вчителя в професійній діяльності.

Як вважають учені наукової школи І. Зязюна, педагогічна майстерність розкривається в діяльності, проте до неї не зводиться й не обмежується лише високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених

умінь. Слушним є висновок учених про те, що сутність педагогічної майстерності полягає в особистості вчителя, його позиції, здатності проявляти творчу ініціативу на ґрунті реалізації власної системи цінностей. У наукових доробках І. Зязюна зазначено, що педагогічна майстерність учителя є достатньо стійкою системою теоретично обґрунтованих і практично виправданих педагогічних дій, які забезпечують високий рівень інформаційної взаємодії між викладачем і його учнями. Учений наголошує, що будучи синтезом теоретичних знань і високорозвинених практичних умінь, майстерність педагога стверджується через творчість і втілюється в ній. Концептуальні положення педагогічної майстерності, розроблені й обґрунтовані І. Зязюном та його колегами, дали змогу реалізувати інноваційні моделі підготовки майбутнього вчителя у ВНЗ.

За І. Харламовим, сутність педагогічної майстерності розкривається не через властивості особистості вчителя, а через його педагогічну діяльність, тому що вчитель може мати необхідні якості й навіть покликання до педагогічної діяльності, але не володіти педагогічною майстерністю.

Учений вважає, що педагогічна майстерність є доведена до вищого ступеня досконалості навчальна та виховна вправність, відшліфованість методів і прийомів застосування психолого-педагогічної теорії на практиці, завдяки чому забезпечується високий рівень ефективності навчально-виховного процесу.

Аналіз наукових досліджень з проблеми педагогічної майстерності свідчить, що в багатьох наукових працях майстерність учителя розглядається як основа для розв'язання педагогічних задач. Так, Н. Кузьміна визначає педагогічну майстерність як володіння професійними знаннями, вміннями і навичками, що дозволяють фахівцю успішно досліджувати ситуацію, формулювати професійні задачі й успішно їх розв'язувати відповідно до цілей. Отже, Н. Кузьміна сутність педагогічної майстерності вбачає у розв'язанні вчителем низки педагогічних задач, підпорядкованих загальній кінцевій меті – формуванню творчої особистості учня.

М. Кухарев і В. Решетько визначають педагогічну майстерність як сукупність певних якостей особистості вчителя, обумовлених високим рівнем його психолого-педагогічної підготовленості і здатністю оптимально вирішувати педагогічні задачі. М. Поташник наголошує на важливості пошуку та знаходженні оптимального способу розв'язання педагогічної задачі, що веде вчителя до творчості й оптимізації, оскільки педагогічна діяльність приносить задоволення лише тоді, коли оригінальне педагогічне рішення призводить до результату, що є не типовим для певних умов.

Педагогічна майстерність тісно пов'язана з інноваційної діяльністю і творчістю вчителя, про що свідчать дослідження багатьох учених. Слушною є думка М. Поташника, який звертає увагу на те, що майстром вважається фахівець, який досконало володіє своєю професією. Як зазначає вчений, творчий учитель може ще не встигнути стати майстром, проте вищого рівня майстерності вчитель досягає лише на основі творчості й обов'язково за рахунок сумлінності, наполегливості, працездатності, подолання труднощів, перетворення вмінь у навички, тобто набуваючи досвіду. Саме тому творчі здібності вчителя треба розвивати заздалегідь, до появи професійної майстерності.

О. Щербаков, який одним із перших радянських психологів почав досліджувати психологічні основи праці й особистості вчителя, вважав, що праця вчителя – це повсякденний пошук, сміливий і тонкий експеримент, який потребує від нього глибоких роздумів. Він звертав увагу на те, що дослідницький, конструктивний, організаційний, комунікативний елементи діяльності вчителя тісно взаємодіють між собою в напрямі його цілеспрямованої творчої діяльності. Учений вважав, що педагогічна майстерність – це не лише синтез педагогічних знань, умінь та навичок, а й методичне мистецтво і особистісні якості вчителя.

Українські вчені О. Мороз та В. Омеляненко до складу якостей учителя-майстра включили досконале виконання професійних функцій на рівні мистецтва і творчості. Подібної думки дотримується З. Курлянд, яка пов'язує педагогічну майстерність з високим рівнем культури і творчості, визначаючи творчість як культуру різноманітних видів діяльності вчителя, який володіє вміннями здійснювати їх творчо та ефективно.

У цьому ж аспекті проводить свої дослідження І. Андріаді, визначаючи педагогічну майстерність як якість особистості, що відображає її духовно-моральну й інтелектуальну готовність до творчого осмислення соціокультурних цінностей суспільства, як теоретичну і практичну готовність учителя до творчого застосування знань, умінь і навичок у процесі розв'язання педагогічних задач [1].

Значний професійний інтерес представляють погляди В. Сластьоніна на педагогічну майстерність, який розкрив її структуру і зазначив, що теоретичні знання й засновані на них практичні вміння є об'єктивним змістом педагогічної майстерності. Однак, як вважає вчений, практичний досвід не завжди стає джерелом педагогічної майстерності. Одним із головних показників педагогічної майстерності В. Сластьонін вважає рівень сформованості творчої індивідуальності фахівця.

За словами Ю. Азарова, основою педагогічної майстерності є знання закономірностей виховання дітей. Учений акцентує увагу на ролі творчого натхнення педагога, інтуїції, передбачення в розв'язанні педагогічних задач. Він зазначає, що взаємозв'язок почуттів і техніки приводить до цілісного, образного емоційного впливу педагога на особистість, колектив, стверджуючи, що саме в цій єдності полягає сила майстерності вчителя-вихователя.

В. Загвязинський також вважає, що без творчості не може бути педагога-майстра. За його визначенням, майстерність педагога – це синтез теоретичних знань і високорозвинених практичних умінь, що утверджуються й виявляються через творчість [3]. Саме тому педагогічна творчість і педагогічні інновації виступають психолого-педагогічними умовами розвитку професійної майстерності вчителя.

Отже, педагогічна майстерність – це індивідуальний, неповторний процес педагогічної дії, вона своєрідна і унікальна, тому що має індивідуальний стиль фахівця і не зводиться до окремих знань і вмінь учителя. Майстерність є продуктом синтезу теоретичних знань і основою практичних дій та досвіду особистості й формуються в контексті індивідуальності майбутнього вчителя.

Здатність педагога до інноваційної педагогічної діяльності, володіння високим рівнем педагогічної майстерності, постійне самовдосконалення стають обов'язковою нормою професійної діяльності вчителя. У зв'язку з цим важливим завданням вищих навчальних педагогічних закладів стає готовність майбутнього вчителя до інноваційної педагогічної діяльності. Інновації (нововведення, зміни, поновлення) характеризують цілеспрямовану діяльність зі створення, освоєння, використання та поширення нововведень. Існують два підходи до поняття «інновація», а саме: інновація як процес (А. Лоренс, М. Поташник, В. Сластенін) та інновація як саме нововведення, продукт процесу (К. Ангеловські, А. Балакіреєв, С. Ільєнкова).

Таким чином, інновації є процесом і результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих учителів і колективів, де сам педагог може виступати як творець інновацій, дослідник, користувач і пропагандист нових педагогічних технологій, теорій і педагогічних концепцій.

Теоретичною основою дослідження є ідеї саморозвитку особистості в процесі діяльності (К. Абульханова-Славська, В. Зінченко, О. Леонтьєв, Б. Ломов, Р. Нємов, С. Рубінштейн, Д. Фельдштейн та ін.); теорії інноваційної педагогічної діяльності (Н. Кузьміна, Л. Подимова, М. Поташник, О. Пригожин, В. Сластьонін та ін.); теорії професійного становлення та розвитку особистості (Е. Клімов, А. Маркова, Л. Мітіна).

Інноваційна діяльність є творчою за своєю сутністю. Так, на думку В. Сластьоніна, інновації приносять новизну в цілі, зміст, методи й форми навчання та виховання, а також в організацію спільної творчої діяльності вчителя і учня. А. Хуторської також підтверджує, що основними функціями інноваційної педагогічної діяльності є зміна цілей, змісту освіти, форм і методів, педагогічних технологій, засобів навчання, системи управління. М. Кларин підкреслює, що інновації змінюють способи діяльності і стиль мислення людини.

Отже, педагогічна інновація – це нововведення в педагогічну діяльність, зміни у змісті навчання і виховання з метою підвищення їх ефективності. Сутністю інноваційних процесів в освіті є вивчення, узагальнення й поширення передового педагогічного досвіду та впровадження нових досягнень психолого-педагогічної науки в практику роботи вчителя.

Структурними компонентами інноваційної педагогічної діяльності є: мотиваційний компонент (відношення викладача до інновацій), де визначальну роль відіграє мотив самовдосконалення, а також усвідомлення педагогом, що рівень досягнутих результатів є недостатньо високим і бажання його покращити.

Креативний компонент (творчі здібності педагога, що забезпечують адаптацію, відтворення й перетворення існуючого педагогічного досвіду і пристосування його до конкретних педагогічних умов); технологічний компонент (здатність педагога розробляти програму нововведень у педагогічний процес, прогнозувати їх результати, реалізовувати, діагностувати й коригувати інноваційні педагогічні дії); рефлексивний компонент (здатність педагога критично осмислювати власну професійну діяльність); когнітивний компонент (знання педагога про технології навчання і рівень його педагогічного мислення).

Готовність учителя до інноваційної діяльності вимагає спеціальної психолого-педагогічної підготовки, тому що в процесі професійної діяльності вчитель використовує не лише знання предмету викладання, а й сучасні знання з педагогіки та психології, педагогічні технології навчання і виховання, на основі яких формується його готовність до сприйняття, оцінки та реалізації педагогічних інновацій.

Структура готовності педагога до інноваційної діяльності складається з теоретичного, практичного і психологічного компонентів. Теоретична готовність учителя до інноваційної педагогічної діяльності передбачає володіння системою професійних знань, сучасними педагогічними

технологіями, уміннями їх розробляти й засвоювати. Практична готовність становить систему практичних і педагогічних умінь (проектувальних, конструкторських, організаційних, комунікативних, діагностичних тощо), здатність упроваджувати педагогічні інноваційні технології в практичній діяльності. Психологічна чи особистісно-мотиваційна готовність являє собою цілеспрямовану мотивацію вчителя до інноваційної діяльності, наявність творчих здібностей, толерантності, емпатійності, симптомності, асертивності та ін.).

Поняття «інноваційна діяльність учителя» включає в себе інноваційну культуру педагога як систему норм, правил і способів упровадження нововведень у навчально-виховний процес. Саме інноваційна культура є механізмом індивідуальної педагогічної дії вчителя, що характеризується ініціативністю й систематичним опануванням новими формами, методами і прийомами професійної діяльності.

Саме інноваційна культура як складова педагогічної майстерності вчителя, спрямовує його на інноваційну діяльність, що реалізується в культурних нормах поведінки і включає наступні компоненти: аксіологічний (особистісні уявлення, переконання, погляди та ідеали педагога); інноваційно-технологічний (способи управління інноваційною педагогічною діяльністю); діяльнісний (співпраця педагогів у спільній інноваційній діяльності); інформаційно-комунікативний (розуміння ролі інформації в інноваційному процесі, позитивне ставлення до нових джерел інформації, володіння інформаційно-комунікативними технологіями, вміння систематизувати інформацію за критеріями актуальності, достовірності, дієвості тощо); індивідуально-творчий (створення власного інноваційного досвіду, творча адаптація запозиченого педагогічного досвіду в навчально-виховний процес, професійна й особистісна самореалізація педагога в процесі інноваційної діяльності, вміння бачити перспективи розвитку інноваційних ідей у конкретних умовах їх реалізації, уміння об'єктивно оцінити власні можливості щодо впровадження педагогічних нововведень, здатність підвищувати власний рівень професійної майстерності відповідно до нових педагогічних вимог, уміння інтегрувати в процесі професійної діяльності традиційні та інноваційні педагогічні технології).

Оцінити готовність майбутнього вчителя до інноваційної діяльності можна за такими рівнями: адаптивний (епізодичне засвоювання і впровадження вчителем педагогічних інновацій); репродуктивний (копіювання і корекція готових інноваційних методичних розробок, усвідомлення вчителем необхідності професійного самовдосконалення);

евристичний (відкритість новому, цілеспрямований пошук і впровадження інноваційних способів розв'язання педагогічних задач); творчій (високий рівень результативності інноваційної діяльності, творча активність, цілеспрямований пошук нової інформації, створення авторських шкіл, бажання поділитися педагогічним досвідом з іншими, добре розвинена педагогічна інтуїція, творча уява, володіння педагогічною імпровізацією).

Висновки. Отже, професійна підготовка майбутнього вчителя до інноваційної педагогічної діяльності повинна бути спрямована на формування його готовності до сприйняття педагогічних інновацій і опанування інноваційними педагогічними технологіями. Інноваційна діяльність як педагогічна категорія розглядається як цілеспрямована професійна діяльність учителя, основою якої є осмислення власного педагогічного досвіду з метою досягнення високих професійних результатів і впровадження нових інноваційних технологій. Готовність учителя до педагогічних інновацій являє собою особистісну інноваційну спрямованість і активні дії педагога, що проявляються в його педагогічній майстерності, педагогічній творчості й індивідуальному стилі професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андриади И. П. Основы педагогического мастерства / И. П. Андриади. – М. : Издательский центр «Академия», 1999. – С. 17–27.
2. Азаров Ю. П. Искусство воспитывать : Кн. для учителя / Ю. П. Азаров. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Просвещение, 1985. – 448 с.
3. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя / В. И. Загвязинский. – М. : Педагогика, 1987. – С. 72–120.
4. Зязюн І. А. Особистісно-авторське відтворення вчителем досвіду педагогічної майстерності і його діагностика / І. А. Зязюн // Професійно-технічна освіта. – 2007. – № 1. – С. 9–10.
5. Макаренко А. С. Общие вопросы теории педагогики / Антон Семенович Макаренко. – М. : Изд-во АПН РСФСР // Соч. : в 7 т., 1960. – Т. 5. – 558 с.
6. Мороз О. Г. Перші кроки до майстерності / О. Г. Мороз, В. П. Омеляненко. – К. : Товариство «Знання», 1992. – 112 с.
7. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 3-тє вид., допов. і переробл. – К. : Богданова А. М., 2008. – 376 с.

РЕЗЮМЕ

Л. А. Мильто. Инновационная педагогическая деятельность как высший уровень педагогического мастерства учителя.

Статья посвящена теоретическому анализу педагогического мастерства и инновационной педагогической деятельности как высшему уровню профессионального мастерства учителя. Педагогическое мастерство рассматривается как проявление наивысшей формы активности учителя, которая основана на гуманизме и раскрывается в эффективной реализации методов и способов педагогического взаимодействия в конкретной педагогической ситуации и тесно связано с инновационной деятельностью и педагогическим творчеством учителя.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, педагогическое творчество, инновации, инновационная педагогическая деятельность, готовность до инновационной деятельности.

SUMMARY

L. Milto. Innovative Pedagogical Activity as the Highest Level of Pedagogical Trade of Teacher.

The article deals with the theoretical analysis of pedagogical trade and innovative pedagogical activity as the highest level of professional trade of a teacher. Pedagogical trade is examined as a display of the greatest form of teacher is activity, that is based on humanism and opens up in effective realization of methods and techniques of pedagogical co-operation in a concrete pedagogical situation and is closely related to innovative activity and pedagogical work of a teacher. Therefore professional preparation of a future teacher to innovative pedagogical activity must be directed at forming his willingness to accept pedagogical innovations and capture innovative pedagogical technologies. An innovative pedagogical activity is examined as purposeful professional activity of a teacher, basis of that is a comprehension of own pedagogical experience with the purpose of achievement of high professional results, pedagogical trade and introduction of new innovation technologies. Readiness of a teacher to the pedagogical innovations presents a personality innovative orientation and active pedagogical teacher actions that show up in his pedagogical trade, pedagogical work and formed professional self-identification.

Readiness of a teacher to innovative activity requires the special psychological and pedagogical preparation, because a teacher uses not only knowledge of the art of teaching in the process of professional activity but also modern knowledge from pedagogic and psychology, pedagogical technologies of studies and education, on the basis of that his readiness is formed to perception, estimation and realization of pedagogical innovations.

The increase of efficiency of educational process in higher educational pedagogical establishments envisages innovative development of bases of pedagogical trade of a student that plugs forming of readiness of a future teacher in innovative pedagogical activity and is the highest level of his professional development.

Pedagogical innovation is an innovation in pedagogical activity, changes in maintenance of studies and education with the aim of increase of their efficiency. The essence of innovative processes in education is a study, generalization and distribution of front-rank pedagogical experience and introduction of new achievements of psychological and pedagogical science in teacher's working practice.

Key words: pedagogical trade, pedagogical work, innovations, innovative pedagogical activity, readiness to innovative activity.